

Statsminister
Odvar Nordli

S P E R R E F R I S T
Lørdag 26. juni 1976 kl. 2030

FOREDRAG I ENGERDAL BONDE- OG SMÅBRUKARLAG
26. JUNI 1976 KL. 2000.

Grunnlaget for bosetting skapes av arbeidsmulighetene på stedet. I et moderne industrisamfunn som det norske er det ikke mulig å leve videre med en bosetting beregnet på det jordbrukssamfunnet vi hadde før industrien kom. Det som har skjedd i vårt land og fortsatt vil skje, er at særlig ungdommen slår seg ned der deres arbeidsinnsats vil gi størst utbytte.

- 2 -

Gjennom mesteparten av vår historie har bosettingsmønsteret skiftet med de skiftende levevilkår i de enkelte næringer. Gjennom de siste parhundre år har det neppe vært noen periode hvor ikke bosettingsmønsteret har vært i bevegelse.

Ved inngangen til dette århundret bodde en tredjedel av befolkningen i byer og tettsteder og to tredjedeler i spredt bebyggelse. Ved folketellingen i 1970 var bildet snudd. En tredjedel av befolkningen bodde da i spredt bebyggelse, og to tredjedeler i tettsteder. Av befolkningen på bygdene er omkring en tredjedel knyttet til jordbruket.

De store folkeflyttingene vi har hatt innenlands, særlig i etterkrigstiden, har en nær sammenheng med den

alminnelige tekniske og økonomiske utvikling. Samtidig med at denne utviklingen har gitt oss grunnlaget for vår moderne velferdsstat, har den også skapt problemer. I fraflyttingsstrøkene er det blitt vanskeligere å leve med mangel på arbeidsplasser, undervisningstilbud og sosiale tjenester. Særlig vanskelig kan det bli fordi det gjerne er eldre mennesker som blir boende mens ungdommen flytter ut. I byene er det oppstått nye problemer som følge av overgangen fra fredelig bygdemiljø til travelt og hektisk byliv.

Men vi må ikke miste av syne at den flytting som er foregått og den tilhørende omgruppering av folk mellom næringer, har gjort det mulig å øke den alminnelige økonomiske velferd, både i byene og i bygdene. Det ville

vært vanskelig å opprettholde en akseptabel inntekt i landbruket, hvis den landbruksproduksjonen som lages til vårt hjemlige forbruk hadde vært produsert av dobbelt så mange jordbrukere som nå. Det var situasjonen for noen årtier siden. Samtidig har moderniseringen av jordbruket gjort det mulig å frigjøre arbeidskraft til de andre næringer, hvor de er grunnlaget for dagens høyt industrialiserte samfunn.

I de fleste generalplanene og fylkesplanene som for tiden utarbeides i kommuner og fylker, stilles det ofte ærgjerrige mål for befolkningsutviklingen. I mange distrikter hvor folketallet i noen tid har gått ned stilles det opp som mål at befolkningstallet skal stabiliseres. Kommuner som har hatt stabilt folketall ønsker å få en

viss vekst over noen tid.

Det er en viktig side ved Regjeringens distriktsutbyggingspolitikk å bremse på den til dels meget raske utflytting fra mange landdistrikter og utkantkommuner som vi har hatt i det siste tiår eller så. Men befolkningsutvikling er ikke noe man kan regulere med enkle tiltak. Tilbake til hva jeg åpnet med å si, arbeidsmulighetene er den viktigste bestemmende faktor. I de rene landdistriktene er det primærnæringene, i første rekke jordbruket, som er hovednæring, og som alltid vil være hovednæring.

Det er et viktig ledd i distriktutbyggingen å skaffe et mer differensiert næringsliv i de distrikter som ensidig er avhengig av primærnæringer. Men det nytter ikke å bringe industri til hvert veikryss utover i bygde-

Norge. Det trengs et visst minimum av miljø og grunnlagsinvesteringer for å kunne gjøre industrivirksomhet og tjenesteytende virksomhet økonomisk og livskraftig. Vi har i Norge nådd langt med våre distriktsutbyggingstiltak, vi har etablert vekstsentra i mange deler av landet, og det er etablert industri og tjenesteytende næringer rundt i bygdemiljøene. Vellykket er slike etableringer først når man ikke bare er avhengig av én bransje eller av én bedrift.

I de landdistrikter hvor en har vært vellykket i retning av å etablere industri og tjenestevirksomheter har de rene bygdenæringene som regel også gjort det godt. Man kan oppnå at befolkningen blir i kommunen, og at den nye virksomhet gir god støtte også til de kommunale

finansene.

På det personlige plan kan man få til at ungdommen ikke behøver reise fra kommunen eller landsdelen når de kan få arbeid i et nærliggende tettsted.

Ved å stimulere virksomhetene i kommunesentret eller andre steder beholder man befolkningstyngden i kommunen, og oppnår den basis i folketall og økonomisk virksomhet som trengs for å få de tjenester som folk har bruk for, verksteder, sosiale tjenester, skoler osv.

De vanskelige distriktsproblemer har vi i de landsdelene og kommunene hvor vi ikke har en rimelig variasjon i arbeidstilbud som grunnlag for balanse i den lokale befolkning og det lokale næringsliv.

Men basisen for liv og virksomhet i bygdene er, tradisjonelt, primærnæringene, i første rekke jordbruket.

Det er også av hensyn til å holde jordbruk og skogbruk i hevd at vi er opptatt av å få en balansert utvikling i distriktene.

Stortinget besluttet som kjent i fjor høst at det skal settes i verk en betydelig inntektsheving i jordbruket for å få mer jamnbyrdighet i inntekter mellom jordbruk og industri. Regjeringen fulgte opp dette, og det kombinerte inntektsoppgjøret i vår har vært preget av den betydelige vekst i jordbrukernes inntekter som nå blir realisert.

Jeg er selv overbevist om at det var et nødvendig tiltak i vår inntektspolitikk å få en slik heving. Men når jeg taler om heving, vil jeg også presisere at inntektsfordelingen innen jordbruket er et like viktig

og interessant spørsmål som inntektsfordelingen mellom jordbrukere og andre yrkesgrupper. Derfor ble det i årets inntektsoppgjør lagt avgjørende vekt på først og fremst å heve inntekten til de jordbrukere som har vanskeligst for å øke inntektene av sine bruk. Som vi kjenner til fra oppgjøret gjelder dette i første rekke husdyrproduksjonen, og produksjon i fjord- og fjellbygder og i Nord-Norge hvor de naturlige forholdene er mye vanskeligere enn i andre jordbruksdistrikter.

Etter at det nå foreligger en fyldig utredning om støtteordningene i jordbruket, og etter Stortingets drøfting av jordbrukets problemer i fjor høst, vil Regjeringen i nær framtid legge fram for Stortinget en ny plan om landbrukspolitikken. Vi vil der se skogbruk, jordbruk og hagebruk i sammenheng. Andre støttenæringer

vil også bli trukket inn i bildet. Det avgjørende i en samlet velferdspolitik er ikke fra hvilken enkelt næring en person tjener sin inntekt. Det avgjørende er den inntekt og den samlede velferd han oppnår som et resultat av virksomheter kanskje i flere næringer.

Vi kan slå fast at det laveste inntektsnivå i jordbruket har vi på de små bruk og i de næringssvake distrikter. Det synes derfor klart at vi i åra framover bør føre videre og forsterke den inntektsprofil som er lagt i årets jordbruksavtale.

Jeg tror det er riktig å understreke at med den vekt vi alle legger på en rimelig økonomisk vekst i samfunnet, både for å bedre den enkeltes velferd og for å løse felles samfunnsoppgaver, er det nødvendig med

forbedringer i arbeidsproduktiviteten i alle næringer. Det er også rimelig at jordbruket fortsatt tar sin del av denne utviklingen.

For mange synes det å stå som et tankekors at det er mulig å øke produksjonen i jordbruket med en fortsatt reduksjon i arbeidsinnsatsen. Det er her nødvendig å klarlegge at denne forbedring bør foregå med en rimelig utnytting av de muligheter brukerne har for å forbedre sin produksjon.

Også sett på denne bakgrunn er jeg glad for at myndighetene og jordbruksorganisasjonene er blitt enige om en del effektivitetsnormer som skal danne grunnlag for oppfølgingen av inntektsmålsettingen framover.

Ved fastsetting av effektivitetsnormene har vi i virkeligheten fastsatt en akkord eller målestokk for

jordbruket.

De effektivitetsnormene som er fastsatt innebærer etter min mening at jordbrukeren blir satt overfor tilsvarende krav til effektivitet som det industriarbeideren står overfor på sin arbeidsplass.

Med de effektivitetsnormer som er lagt til grunn i årets jordbruksavtale har en etter min mening satt opp en "akkord" for jordbrukerne på et realistisk og rimelig nivå. Det er en akkord som alle brukere uansett bruksstørrelse og distrikt har en rimelig mulighet for å nå. Ikke minst innebærer dette at de små bruk er gitt en sikker plass i vår landbrukspolitik. Jeg vil understreke at innenfor de rammer som effektivitetsnormene setter, er det plass for en rekke produktivitets-

forbedringer i næringen som kan og bør utnyttes. Jeg vil utdype en del spørsmål nærmere.

Vi bør ta sikte på en forholdsvis stor nydyrking, særlig i næringssvake strøk. Nydyrkingen bør i første rekke utnyttes til å utvide de små bruk.

Mange brukere har i dag gamle og tungvindte driftsbygninger som bør fornyes. Dette vil gi grunnlag for en bedre og mer effektiv utnytting av arbeidskraften på brukene.

En må videre fortsette arbeidet med å finne fram til hensiktsmessige driftsformer for de ulike brukstyper.

En viss nedlegging av bruk ved sammenslåing og jordleie bør fortsatt foregå. Dette spørsmål må imidlertid vurderes ulikt i sentrale og næringssvake distrikter. I de sentrale jordbruksområder kan sammenslåing av bruk ofte

skje uten spesielle skadevirkninger. I utkantdistriktene må bosettingshensynene telle med, og tillegges vesentlig større vekt enn tidligere. I mange områder er brukstallet blitt redusert så sterkt at særlig ytterligere nedgang ikke kan foregå. Reduksjonen i brukstallet må samlet sett dempes vesentlig i åra framover.

En rekke bruk bør utvide sin produksjon ved at inntektsmulighetene i andre landbruksnæringer utnyttes bedre. Størst betydning vil en forbedret utnytting av skogressursene ha. I mange områder vil også utmarksressursene bety mye.

Å løse de små bruks problemer er en vanskelig oppgave. Den vanskeligste og viktigste oppgave vi her står overfor er å løse kombinasjonsbrukenes problemer.

Jeg vil understreke at kombinasjonsbrukenes problemer bare kan løses gjennom et aktivt samarbeid mellom myndighetene, jordbrukets organisasjoner og den enkelte bruker.

Det en i første rekke kan gjøre gjennom landbrukspolitikken er å styrke landbruksdelen på kombinasjonsbrukene. Gjennom årets jordbruksavtale har en lagt et godt grunnlag for dette. De økonomiske virkemidler må imidlertid følges opp på det enkelte bruk ved en god arbeidsorganisering og et hensiktsmessig driftsopplegg på brukene slik at den ledige arbeidskraften kan nyttes effektivt utenom bruket.

Jeg vil også understreke at skal de små bruk kunne være et tilstrekkelig godt alternativ må bruket og brukerne være innstilt på å holde kostnadene nede. En kan ikke regne

med, og det vil heller ikke være riktig, at de små bruk har et like stort apparat med maskiner og utstyr som større bruk. Dette betyr imidlertid at den enkelte bruker må løse flere oppgaver i samarbeid med andre brukere ved bruk og utnytting av f.eks. maskiner og redskap. Et praktisk samarbeid er i ikke liten utstrekning bygd ut i dag. På dette område må det imidlertid til noe av en mentalitetsendring blant jordbrukerne sjøl. Jeg tror de faglige organisasjonene her har en viktig oppgave. Tilretteleggningen av hensiktsmessige arbeidsmuligheter utenom bruket er det andre nødvendige tiltak for kombinasjonsbrukene. En har en del eksempler på tiltak som er gjennomført i de seinere år. I Vik i Sogn har en blant annet ordninger der to brukere deler en arbeidsplass. I Rollag

i Buskerud har Kongsberg Våpenfabrikk lagt opp til å sysselsette jordbrukere på deltid. Det er all grunn til å understreke at det ikke vil være enkelt å løse disse spørsmål. På den annen side skulle en tro at den økte interesse for å sysselsette kvinnelig arbeidskraft på deltid vil bidra til at industri og servicenæringer blir bedre i stand til å bygge ut deltidsarbeidsplasser.

Regjeringen har satt i gang et prøveprosjekt i et par kommuner i Møre og Romsdal og i Nordland med en konkret og praktisk prøving av yrkeskombinasjonenes plass i næringspolitikken.

Jeg håper en gjennom disse prøveprosjekter vil få bedre erfaringer for hvordan en kan møte kombinasjonsbrukernes problemer i åra framover. På et viktig område gir jordbruksavtalen 1976-78 grunnlag for en helt ny økonomisk

og sosial utvikling på bygdene. En utbygging av ferie- og avløserordningen vil kreve en betydelig tilgang på arbeidskraft til avløsning. For mange småbruk som ikke alene gir full sysselsetting, kan avløserordningene gi den nødvendige tilleggssysselsetting for brukeren. For mange unge som skal gå inn i jordbruket kan lønnet arbeid som avløser gi en god og sikker arbeidsplass og mulighet til å bo i bygda inntil foreldrene er beredt til å gi bruket over til neste generasjon. Avløserordningene kan lette generasjonsskifteproblemene vesentlig samtidig som de kan virke rekrutteringsfremmende. Det må i praksis bli opp til jordbrukerne og deres organisasjoner å finne hensiktsmessige ordninger for avløsertiltak innenfor de rammer som reglene trekker opp. Jeg vil si

det så sterkt at det blir en viktig prøve på solidariteten innenfor jordbruket om en nå greier å utnytte avløserordningen til også å løse kombinasjonsbrukenes problemer og generasjonsskifteproblemer bedre.

Jordbruksoppkjøret og Stortingets tempoplan for inntektsutviklingen i næringen innebærer en vesentlig økning i inntektsnivået i jordbruket sammenliknet med andre næringer, Dette vil kreve et stort løft fra samfunnet som helhet. En viktig og vanskelig oppgave blir å sikre at inntektstilleggene blir reelle for den enkelte jordbruker. Å sikre jordbrukerne samlet et inntektsnivå på linje med andre grupper er i virkeligheten en meget vanskelig oppgave som intet industrialisert land hittil har greid. Det er selvsagt mulig å gjøre noe for at inntektstilleggene virkelig kommer jordbrukerne til gode,

men dette forutsetter en aktiv innsats fra myndighetene, jordbrukets organisasjoner og den enkelte jordbruker. Jeg vil peke på noen hovedproblemer. For det første er det nødvendig å utforme virkemidlene i landbrukspolitikken slik at produksjon og forbruk balanserer.

Ved overproduksjon vil inntektstilleggene bli spist opp av lave priser på verdensmarkedet. For det andre er det en forutsetning at innsatsen av produksjonsmidler i jordbruket begrenses til det som er nødvendig. Med for stor innsats av f.eks. maskiner og redskaper vil inntektstilleggene spises opp av renter og avskrivning på driftsmidler. Inntektstilleggene bør komme den enkelte jordbruker og ikke maskinagentene til gode. For det tredje er det en forutsetning at prisnivået på landbruks-

eiendommer begrenses. En inntektsheving i jordbruket kan føre til et vesentlig hopp oppover i eiendomsprisene. Dersom dette skjer, vil uttappingen av kapital fra jordbruket ved generasjonsskifte øke. For den unge jordbruker vil inntektshevingen bli spist opp av renter og avdrag på gjeld. Inntektsopptrappingen vil hvis dette skjer, komme bare nåværende brukere og deres arvinger til gode. For det aktive jord- og skogbruk er det derfor viktig at prisbestemmelsene i odelsloven og konsesjonsloven om prisfastsetting etter bruksverdi og ikke salgs- og markedsverdi kan følges opp i åra framover, både når det gjelder landbrukseiendom og annen fast eiendom.

Det har vært bred politisk enighet om at en gjennom odelsloven og konsesjonsloven skal ta sikte på å holde eiendomsprisene nede på et rimelig og realistisk nivå.

Jeg tror imidlertid en må innse at prisene på landbruks- eiendom ikke kan sees isolert fra prisfastsettingen på annen fast eiendom. En høy pris på arealer som nyttes til utbyggingsformål vil virke inn på prisene på landbrukseiendom generelt. Dette henger ikke minst sammen med at de som selger slike arealer er interessert i å sette pengene i landbruksarealer. Ved høye ekspropriasjonerstatninger vil en drive prisene oppover. Motstanden som en har sett mot den nye ekspropriasjonslovens bestemmelser om fastsettelse av prisen ved ekspropriasjon av jord til bruksverdi er sett på denne bakgrunn meget beklagelig. En konsekvent linje i prisfastsettingen på landbruksarealer, enten disse skal nyttes til fortsatt landbruksproduksjon eller ulike utbyggingsformål, er

etter min mening en forutsetning for å holde prisene på landbrukseiendom på et rimelig og realistisk nivå. Klarer vi ikke å gjennomføre dette, kan det bli vanskelig å gjennomføre den vedtatte økning av inntektene i landbruket.

Den nye jordbruksavtalen vil, som vi vet, gi jordbrukerne en større andel av de samlede inntektene i landet. Dette blir utliknet ved høyere priser på jordbruksproduktene, og ved økte overføringer og tilskott over statsbudsjettet.

Jeg tror vi gjør klokt i å innse at en slik omfordeling bare er mulig når andre store grupper i samfunnet er enige i at jordbrukets interesser og krav er rimelige.

Sett på denne bakgrunn er det meget viktig at

landbruket utnytter de muligheter som næringen nå har fått. Svikter forutsetningen på viktige punkter, kan dette virke inn på næringens status og rolle i samfunnet.

En viktig oppgave for jordbrukerne vil være å utnytte de naturgitte muligheter bedre ved økt avlingsnivå, bedre forutnyttning og bedret utnyttning av ressursene på andre måter.

Landbrukets folk må videre være innstilt på å utvikle de ferie og fritidsfremmende ordninger slik at disse blir reelle ordninger som forutsetter at brukerne virkelig tar seg ferie og økt fritid.

Videre blir det en vesentlig oppgave å få midlene for opptrapping av inntektene til landbruket tilført de bruksgrupper og distrikter som ligger lavere i inn-

tektsnivå enn industriarbeiderne. Dette forutsetter at inntektsprofilen til fordel for de små bruk og distriktene i årets jordbruksavtale kan føres videre og forsterkes.

Grunnlaget for utformingen av landbrukspolitikken har vært og bør være de målsettinger og retningslinjer Stortinget fastsetter. Men et sentralt utgangspunkt har også vært et godt samarbeid mellom jordbrukets organisasjoner og myndighetene om gjennomføringen av jordbrukspolitikken.

Enkelte distrikter har vanskeligere næringsproblemer enn andre. Engerdal og Trysil er blant dem. Derfor har Regjeringen satt inn enkelte spesielle tiltak i disse bygdene i tillegg til alle de andre distriktsutbyggings-tiltak og landbrukspolitiske tiltak som ellers gjelder.

Dette er nødvendig for å få en næringsvirksomhet og et inntektsnivå som er mer på linje med andre bygdesamfunn.

Innen Landbrukets utbyggingsfond er Trysil og Engerdal godkjent som prosjektområde. Dette har gjort det mulig å gi ekstra støtte til 40 utbyggingsbruk i Trysil og 25 i Engerdal. Dessuten vil det bli gitt høyere støtte til skogreising, driftsplanlegging og skogsbilveger.